

Г.О. АНДРОЩУК, канд. екон. наук, доцент

ОЦІНКА РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Інновація відрізняє лідера від послідовника

Стів Джобс

Резюме. На основі зведених показників Глобального індексу інновацій за 2017 р. розглянута динаміка інноваційної активності в міжнародному масштабі, проведений порівняльний аналіз, визначені відносні переваги та слабкі ланки національних інноваційних систем, визначено місце України, стан інноваційної діяльності. У ПІІ Україна досягла поставленого урядом завдання — 50 місце. Кількість інвестицій в інноваційні компанії в 2016 р. зросла на 32%. Українські компанії залучили понад 400 млн дол. інвестицій. Проведено оцінку прогресу в досягненні поставлених цілей, виявлені процеси, які стимулюють і стримують інновації, запропоновані заходи інноваційної політики дій уряду, регіонів, міністерств і відомств із регулювання інноваційного розвитку економіки. Зроблено висновки, що Україна при досить високому рівні досліджень і розробок, винахідницької активності має низькі позиції за рівнем комерціалізації і захисту об'єктів інтелектуальної власності. Для перетворення науково-технічних досягнень у конкурентний науково-технічний продукт потрібно розвивати всю інфраструктуру ринку інтелектуальної власності, завершити формування національної інноваційної системи.

Ключові слова: інновації, інноваційна активність, національна інноваційна система, глобальний інноваційний індекс, індикатор, інтелектуальна власність, інфраструктура, рейтинг.

ВСТУП

У сучасному світі інновації розглядаються як найважливіший каталізатор довгострокового економічного розвитку. Останніми роками поширилася практика зіставлень інноваційної діяльності країн у міжнародному масштабі на основі зведених індексів. Найбільш відомими з них є такі: Глобальний індекс конкурентоспроможності (*Global Competitiveness Index*), Глобальний індекс інновацій — *Global Innovation Index* (INSEAD); Індекс інноваційного розвитку ЄС — *The Summary Innovation Index* (European Commission); Індекс технологічного розвитку — *The Technology Readiness Index* (World Economic Forum); Індекс готовності до економіки знань — *The Knowledge Index* (World Bank), Індекс людського розвитку (*Human Development Index*), Глобальний індекс талантів (*The Global Talent Index*, ГІТ).

Для порівняльного аналізу, визначення відносних переваг і слабких ланок національних інноваційних систем (НІС) варто використовувати результати позиціонування країн на основі багатого й унікального набору даних. Дослідження науковців [1–8] показують, що серед основних параметрів виміру НІС найбільш уживаними є: ступінь централізації учасників інноваційного процесу; обсяги й структура фінансових, кадрових і матеріальних ресурсів; результати інноваційної діяльності у вигляді об'єктів інтелектуальної власності — винаходів, корисних моделей,

промислових зразків, ноу-хау, нових технологій і продуктів, наукових публікацій.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питанням інноваційного розвитку економічних систем, дослідженню інновацій як фактору стійкого зростання й підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації, формуванню НІС присвятили численні роботи відомі закордонні економісти: П. Друкер, М. Кастельс, Ф. Ніксон, П. Фішер, Й. Шумпетер, Л. Абалкін, А. Аганбегян, А. Варшавський, Л. Гохберг, Р. Грінберг, М. Делягін, В. Іноземцев, Н. Іванова, Б. Кузик, Д. Львов, та українські науковці Л. Антонюк, Ю. Бажал, В. Базилевич, О. Бутнік-Сіверський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гусев, О. Жилінська, І. Єгоров, О. Кузьмін, Л. Лігоненко Б. Маліцький, І. Макаренко, В. Мунтіян, В. Пархоменко, В. Соловйов, В. Сіденко, Н. Чухрай, Л. Федулова, А. Яковлев та ін. Водночас багатогранність і комплексний характер цієї проблематики, динамічність змін у світі вимагають подальших наукових досліджень.

У підготовленій НАН України Національній доповіді “Інноваційна Україна 2020”, зокрема, констатується: “*відсутність в Україні зацікавленості в інноваційному розвитку на політичному рівні, гальмування підтримки інноваційної діяльності, а то і пряма протидія їй основних міністерств в умовах, коли оточення України інтенсивно розвиває науково-технічну сферу*

(насамперед держави — члени ЄС), вимагає аналізу соціальних та економічних причин такого становища. Основна причина невиконання законодавства у сфері науки та інновацій в Україні, складнощі його розроблення та ухвалення пов'язані з тим, що нормативно-правові акти ухвалюються за відсутності інноваційної спрямованої економічної стратегії України” [1, с. 239].

Стан інноваційної діяльності потребує спеціального аналітичного дослідження, яке передбачає визначення індикаторів інноваційної діяльності, проведення самого аналізу та виявлення основних трендів розвитку. Особливістю такого дослідження є комплексна характеристика інновацій як складного, динамічного й нелінійного процесу. Викликає значний інтерес вивчення досвіду країн світу щодо моніторингу індикаторів інновацій, оскільки цей процес дуже динамічний і перебуває під впливом нових тенденцій розвитку: глобалізації, формування економіки знань, відкритих інновацій.

Одним із найбільш широко вживаних індексів інновацій є Глобальний індекс інновацій (*Global Innovation Index — GII*), розроблений у співробітництві з фахівцями швейцарської бізнес-школи (*Business School for the World — INSEAD*), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (*World Intellectual Property Organization — WIPO*), Корнельським університетом (*Cornell University*).

Метою статті є дослідження динаміки інноваційної активності в міжнародному масштабі на основі зведених показників Глобального індексу інновацій за 2017 р., визначення в ньому місця України, стану інноваційної діяльності та прогресу в досягненні поставлених цілей для кращого розуміння процесів, які стимулюють або стримують інновації, та розробки заходів політики дій уряду, регіонів, міністерств і відомств із регулювання інноваційного розвитку економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інформація про “Глобальний інноваційний індекс”. Доповідь “Глобальний інноваційний індекс” (ГІІ) у 2017 р. випускається вже вдесяте. Вона є спільним виданням Корнельського університету, школи бізнесу INSEAD і Всесвітньої організації інтелектуальної власності (BOIB — спеціалізованої установи системи Організації Об'єднаних Націй). ГІІ, який публікується щорічно з 2007 р., нині служить головним орієнтиром для керівництва компаній, директивних органів та інших бажаючих отримати уявлення про інноваційні процеси у світі. Розробники політики, лідери бізнесу та інші зацікавлені сторони ви-

користують ГІІ на постійній основі для оцінки досягнутого прогресу. У підготовці дослідження взяли участь такі партнери в сфері знань: Конфедерація індійської промисловості, підрозділ PwC “Strategy &”, Національна конфедерація промисловості Бразилії (CNI) і Бразильська служба підтримки мікро- і малих підприємств (Sebrae), а також Консультативна рада міжнародних експертів.

Основу доповіді ГІІ становить рейтинг країн світу за потенціалом інноваційної діяльності та її результатів. ГІІ включає показники, які виходять за рамки традиційних індикаторів інноваційної діяльності — таких, як рівень НДДКР, що служить визнанням тієї важливої ролі, яку відіграють інновації як рушійна сила економічного зростання і процвітання, а також відображає необхідність формування широкого бачення інноваційних процесів у розвинутих країнах і країнах з ринком, що формується.

Для сприяння обговоренню питань інновацій на міжнародному рівні, розробки заходів політики та виявлення передової практики необхідні показники, що дозволяють оцінити рівень інноваційної активності та ефективність політики в цій галузі. ГІІ дозволяє на постійній основі проводити оцінку факторів, що впливають на інноваційну діяльність. Зокрема, він має такі характеристики:

- огляди по 127 країнах, включаючи статистичні дані, місце в рейтингу, сильні та слабкі сторони;
- 81 таблиця з даними за показниками, отриманими з більш ніж 30 міжнародних державних і приватних джерел, включаючи 57 таблиць із фактичними даними, 19 таблиць із комплексними показниками та п'ять таблиць із результатами опитувань;
- прозора і відтворена методика розрахунків при 90%-му довірчому інтервалі для рейтингів за кожним індексом (ГІІ, субіндекси витрат і результатів), а також аналіз факторів, що впливають на річні зміни рейтингів [9].

Рейтинг ГІІ 2017 р. є середнім двох субіндексів. *Субіндекс інноваційних витрат* (Innovation Input) дозволяє оцінювати елементи національної економіки, в яких протікають інноваційні процеси, в розбивці за п'ятьма основними групами: (1) інститути; (2) людський капітал і дослідження; (3) інфраструктура; (4) рівень розвитку ринку; і (5) рівень розвитку бізнесу. *Субіндекс інноваційних результатів* (Innovation Output) відображає фактичні результати таких зусиль у розбивці по двох основних групах: (6) результати в галузі знань і техніки; і (7) результати творчої діяльності. *Підсумковий індекс* — це співвідношення витрат й ефекту, що дозволяє

об'єктивно оцінити ефективність зусиль з розвитку інновацій у тій або іншій країні.

Зазначимо, що Індекс представляє собою сукупні дані про результативність інноваційної діяльності з 127 країн і економік світу, на які припадає 92,5% від населення планети і 97,6% від світового ВВП. У ньому розглядається 81 показник розвитку інновацій у найширшому їх розумінні — від стану інфраструктури до ситуації в політичному середовищі, бізнесі та освіті. Індекс представляється в Спільний дослідницький центр Європейської комісії для проведення незалежної статистичної перевірки. Завантажити повну версію доповіді (463 с.) можна за посиланням: www.globalinnovationindex.org.

Згідно з доповіддю “Глобальний інноваційний індекс” 2017 р. рейтинг провідних країн-інноваторів очолюють Швейцарія, Швеція, Нідерланди, США і Велика Британія, а група країн, в яку входять Індія, Кенія і В'єтнам, випереджає країни, які досягли того ж рівня розвитку.

Серед основних висновків доповіді слід назвати становлення Індії як інноваційного центру, який формується в Азії, високу порівняно з рівнем розвитку інноваційну активність у країнах Африки на південь від Сахари і можливості зміцнення інноваційного потенціалу в регіоні Латинської Америки та Карибського басейну.

Щорічно в ГІІ здійснюється моніторинг приблизно 130 країн за десятками параметрів, від кількості патентних заявок до обсягу витрат на освіту, в результаті чого директивні органи мають можливість отримати узагальнене уявлення про динаміку інноваційної активності, яка більшою мірою стає однією з рушійних сил соціально-економічного зростання. У новому, спеціальному розділі ГІІ аналізуються “гарячі точки інновацій” у всьому світі, де вище за все щільність винахідників, які фігурують у міжнародних патентних заявках.

Автори десятого випуску доповіді — ГІІ 2017 р. — відзначають розрив, що зберігається в інноваційних можливостях розвинутих країн і країн, що розвиваються, та низькі темпи підвищення активності в сфері досліджень і розробок (НДДКР) як у державному секторі, так і на рівні корпорацій.

Лідери і аутсайтери нового рейтингу.

Найвищий інноваційний індекс автори нового дослідження в сьомий раз поспіль відзначили за Швейцарією. За нею йдуть Швеція, Голландія, США і Велика Британія. Лідер низки ІКТ-рейтингів — Південна Корея — на 11 місці. Гірше за всіх із інноваціями з досліджених країн ситуація в Ємені (127 місце). Не набагато кращі позиції в Гвінеї, Того, Замбії, Нігерії, Бурунді та Зімбабве.

Перші 25 позицій у рейтингу:

1. Швейцарія (№ 1 в 2016 р.)
2. Швеція (2)
3. Нідерланди (9)
4. Сполучені Штати Америки (4)
5. Сполучене Королівство (3)
6. Данія (8)
7. Сінгапур (6)
8. Фінляндія (5)
9. Німеччина (10)
10. Ірландія (7)
11. Республіка Корея (11)
12. Люксембург (12)
13. Ісландія (13)
14. Японія (16)
15. Франція (18)
16. Гонконг (Китай) (14)
17. Ізраїль (21)
18. Канада (15)
19. Норвегія (22)
20. Австрія (20)
21. Нова Зеландія (17)
22. Китай (25)
23. Австралія (19)
24. Чеська Республіка (27)
25. Естонія (24)

У 2017 р. Швейцарія сьомий рік поспіль очолює загальний рейтинг, в якому 24 з перших 25 місць належить країнам з високим доходом (Китай, який займає 22 місце, є винятком). З 2016 р. Китай став першою країною із середнім рівнем доходу, що увійшла в число провідних двадцяти п'яти країн інноваційного рейтингу.

“Докладаючи зусиль для скорочення інноваційного розриву, потрібно спочатку допомогти країнам з ринковою економікою, щоб зрозуміти сильні і слабкі сторони своєї інноваційної діяльності та розробити відповідну політику і систему координат, — зазначив Сумитра Дутта, декан Вищої школи управління ім. Самюеля Кертіса Джонсона при Корнельському університеті. — Саме з цією метою вже більше десяти років випускається ГІІ” [9].

Показники групи країн із середнім і низьким рівнями доходів істотно перевищують ті параметри, про які можна було б говорити, виходячи з досягнутого ними рівня розвитку: в поточному році в групу “динамічних інноваторів” входить 17 країн, тобто трохи більше, ніж у 2016 р. Дев'ять з них, в тому числі Кенія і Руанда, розташовані в регіоні Африки на південь від Сахари, і три — в Східній Європі. У розділ “Лідери інновацій” за регіонами (серед країн з рівнем доходу нижче середнього) потрапили три країни: В'єтнам, Україна і Монголія.

До таких інноваційних гігантів, як Китай, Японія і Республіка Корея, підступає група дер-

жав Азії, зокрема Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни і В'єтнам, які активно вдосконалюють свої інноваційні екосистеми і домагаються високих результатів за важливими показниками, зокрема, щодо розвитку сфери освіти, НДДКР, темпів зростання продуктивності праці й експорту високотехнологічної продукції. Регіональні лідери у сфері інновацій наведені у **табл. 1**.

У 2017 р. автори рейтингу особливу увагу приділили інноваціям у сільському господарстві та продовольчих системах. *“У найближчі десятиліття сільське господарство і продовольчий сектор зіткнуться з величезним зростанням сві-*

тового попиту і посиленням конкуренції за обмежені природні ресурси через наслідки зміни клімату, — йдеться в звіті. — Інновації — це ключ до стійкого зростання продуктивності праці, необхідної для задоволення цього зростаючого попиту” [9].

Тема ГІІ 2017 р. *“Інновації годують світ”* дає змогу проаналізувати стан інноваційної діяльності в рамках агропродовольчих систем. У майбутні десятиліття агропродовольчий сектор зіткнеться з колосальним зростанням світового попиту і загостренням конкурентної боротьби за обмежені природні ресурси. Крім того, йому потрібно буде адаптуватися в умовах зміни клімату і пом'якшувати процес таких змін. Інновації виступають ключовим інструментом підтримки зростання продуктивності, необхідним для задоволення згаданого зростаючого попиту, і сприяння розширенню мережевих комплексів, які об'єднують стійке виробництво, обробку, розподіл і споживання продуктів харчування, видалення та переробку відходів і отримали назву продовольчих систем.

“На наших очах у всьому світі вже народжується “цифрове сільське господарство” з безпілотними літальними апаратами, супутниковими датчиками і польовою робототехнікою, — зазначив Бруно Ланвен, виконавчий директор Відділення глобальних індексів школи бізнесу INSEAD. — Зараз гостро відчувається необхідність “розумного сільського господарства” для оптимізації виробничо-збутових і розподільчих систем і стимулювання впровадження творчих нових бізнес-моделей, які зводять до мінімуму навантаження на земельні, енергетичні та інші природні ресурси, водночас дозволяючи приділяти увагу потребам найбіднішого населення світу”.

“За наявними оцінками до 2050 р. чисельність населення досягне 9,7 млрд. У результаті перед світовим аграрним сектором постають колосальні завдання. Виникає загроза глобальної продовольчої кризи, яка може вибухнути, якщо директивним органам та іншим зацікавленим сторонам не вдасться забезпечити впровадження сільськогосподарських інновацій, значно підвищуючи продуктивність”, — підкреслив Баррі Джарузелський, керівник консалтингової фірми “Strategy &”, що входить в мережу PwC [9].

Північна Америка. Характерною особливістю двох північноамериканських країн — США (четверте місце за сукупністю показників) і Канади (18 місце в світі) — є добре розвинуті фінансові ринки та висока активність венчурного капіталу, що допомагає стимулювати економічну діяльність приватного сектору. До

Таблиця 1

Регіональні лідери у сфері інновацій

Регіон/ рейтинг	Країна	Місце в глобальному рейтингу ГІІ 2017 р.
Північна Америка		
1	Сполучені Штати Америки	4
2	Канада	18
Країни Африки на південь від Сахари		
1	Південна Африка	57
2	Маврикій	64
3	Кенія	80
Латинська Америка і Карибський басейн		
1	Чилі	46
2	Коста-Ріка	53
3	Мексика	58
Центральна і Південна Азія		
1	Індія	60
2	Іран, Ісламська Республіка	75
3	Казахстан	78
Північна Африка і Західна Азія		
1	Ізраїль	17
2	Кіпр	30
3	Об'єднані Арабські Емірати	35
Південно-Східна Азія, Східна Азія і Океанія		
1	Сінгапур	7
2	Республіка Корея	11
3	Японія	14
Європа		
1	Швейцарія	1
2	Швеція	2
3	Нідерланди	3

сильних сторін також відносяться: функціонування першокласних університетів і компаній, що займаються дослідженнями і розробками (НДДКР) у глобальних масштабах; висока якість наукових публікацій; здійснення витрат на розробку програмного забезпечення та інноваційних кластерів.

Канада виділяється простотою процедур організації нового бізнесу і якістю наукових публікацій, високих оцінок удостоюються політичне середовище, режим регулювання і діловий клімат країни. Канада наполегливо удосконалює систему освіти.

Європа. У рейтингу ГІІ за поточний рік 15 з 25 перших місць займають країни Європи. Особливо сильні позиції Європи щодо людського капіталу, наукових досліджень, інфраструктури та рівня розвитку бізнесу.

Європейські країни попереду майже з половиною показників, на базі яких розраховується ГІІ, зокрема, за часткою висококваліфікованих фахівців у загальній зайнятості, співпраці університетських і галузевих дослідницьких структур, кількості патентних заявок і науково-технічних статей, за якістю наукових публікацій.

Південно-Східна Азія, Східна Азія і Океанія. Республіка Корея зберігає вищі рейтинги з патентування та інших показників у сфері інтелектуальної власності, займаючи друге місце за рівнем розвитку людського капіталу та наукових досліджень, причому значний внесок у НДДКР робить підприємницький сектор країни.

Третя за регіональним рейтингом країна — Японія — входить у першу десятку країн світу з наукових досліджень і розробок, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), торгівлі, конкуренції, масштабами ринку та освоєння, створення та поширення знань.

Завдяки гарним показникам розвитку бізнесу, технологій і економіки знань стійко зростає загальний рейтинг Китаю за ГІІ (в поточному році — 22 місце). У нинішньому році Китай демонструє високі результати з низки показників, включаючи присутність компаній, що здійснюють НДДКР у глобальних масштабах, штат дослідницького персоналу на підприємствах, кількість патентних заявок та інші змінні в сфері інтелектуальної власності.

У рамках Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) перші місця за більшістю показників належать Сінгапуру, за кількома істотними винятками: з експорту послуг ІКТ лідирують Філіппіни, а за видатками на цілі освіти — В'єтнам.

Сильними сторонами Таїланду є експорт продукції творчої праці та висока частка валових внутрішніх капіталовкладень у НДДКР, що фінансуються підприємницьким сектором — за

цими позиціями країна вийшла на п'яте і шосте місце у світі.

В'єтнам знаходиться на другому місці в регіоні за видатками на освіту, домагаючись також хороших результатів за темпами зростання продуктивності праці, загальнонаціональними інвестиціями та чистим притоком прямих іноземних інвестицій.

Високим є рейтинг Малайзії з позицій імпорту та експорту високотехнологічної продукції, співпраці університетських і галузевих дослідницьких структур і кількості випускників технічних вищих навчальних закладів.

Центральна і Південна Азія. Індія — 60 місце в світі — очолює рейтинг країн Центральної і Південної Азії і вже сьомий рік поспіль виходить на перше місце за показником інноваційної діяльності порівняно з ВВП на душу населення. Позиції Індії поліпшуються за більшістю показників, включаючи інфраструктуру, рівень розвитку бізнесу, розвиток економіки знань і технологій та випуск продукції творчої праці.

Індія займає 14 місце в світі за показником присутності компаній, що здійснюють НДДКР у глобальних масштабах, значно випереджаючи зіставні групи у нижньому і верхньому сегментах країн із середнім рівнем доходу. Крім того, в розрізі ресурсів інновацій Індія перевершує більшість інших країн із середнім рівнем доходу за кількістю випускників технічних ВНЗ, валовим нагромадженням капіталу, валовим внутрішнім вкладенням підприємств у НДДКР, штатом дослідницького персоналу, а в розрізі результатів інновацій — за якістю наукових публікацій, темпами зростання ВВП на одного працівника, експортом високотехнологічних послуг і послуг ІКТ, експортом продукції творчої праці, виробництвом високотехнологічної готової продукції та надходженнями від інтелектуальної власності.

“Державна політика відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для інноваційної діяльності. Протягом останніх двох років в Індії ведеться серйозна робота на базі ГІІ, наприклад, створена Цільова група високого рівня з інновацій та проходять консультації з питань інноваційної політики та вдосконалення системи показників інноваційної діяльності”, — заявив генеральний директор Конфедерації індійської промисловості Чандраджі Банерджі [9].

В Ісламській Республіці Іран (75 місце в світі) прекрасно розвинута система вищої освіти, і країна посідає друге місце в світі за кількістю випускників технічних ВНЗ. Таджикистан (94 місце в світі) випереджає всіх з мікрофінансування, а Казахстан (78 місце) займає перше місце в світі за середньою кількістю учнів на

одного викладача і третє — за простотою процедури захисту міноритарних інвесторів.

Північна Африка і Західна Азія. П'ятий рік поспіль в авангарді країн регіону перебуває Ізраїль (17 місце в світі) та Кіпр (30 місце). Ізраїль поліпшив свої показники за валовими асигнуваннями на НДДКР і експортом ІКТ-послуг, зберігаючи провідні позиції в світі за кількістю науково-дослідних працівників, операціями з венчурним капіталом, валовим внутрішнім вкладенням підприємств у НДДКР і штатом дослідницького персоналу на підприємствах.

На третьому місці в регіоні знаходяться Об'єднані Арабські Емірати (35 місце в світі), які реалізують зростаючі можливості отримання даних, активно залучають фахівців із вищою освітою і розвивають інноваційні кластери та інноваційну діяльність на базі моделі організації бізнесу з використанням ІКТ. Шістнадцять з дев'ятнадцяти країн регіону Північної Африки і Західної Азії входять у першу сотню країн за рейтингом ПІ, в тому числі Туреччина (43 місце), Катар (49 місце), Саудівська Аравія (55 місце), Кувейт (56 місце), Вірменія (59 місце), Бахрейн (66 місце), Грузія (68 місце), Марокко (72 місце), Туніс (74 місце), Оман (77 місце), Ліван (81 місце), Азербайджан (82 місце) і Йорданія (83 місце).

Латинська Америка і Карибський басейн. У найбільших країн регіону Латинської Америки і Карибського басейну лишаються особливо міцні позиції щодо розвитку інституційних структур, інфраструктури і бізнесу. Хороших результатів домагаються Чилі, Мексика, Бразилія і Аргентина за показниками в сферах розвитку людського потенціалу та наукових досліджень, наприклад, за такими, як якісний рівень університетів, кількість студентів ВНЗ, компаній, що здійснюють НДДКР у глобальних масштабах, а також у ІКТ — завдяки високим показникам використання он-лайнних послуг у державних органах і населенням.

Останніми роками суттєвого підвищення рейтингів регіону з ПІ не спостерігалось і жодна країна Латинської Америки і Карибського басейну не добивалася випереджаючого зростання показників інноваційної діяльності порівняно з досягнутим рівнем розвитку.

“Оскільки в Латинській Америці, особливо Бразилії, намітилось повернення до позитивних темпів зростання, вкрай важливо закласти основи інноваційного розвитку, який є головною метою програми мобілізації бізнесу в інтересах інновацій (MEI)”, — зазначили президент CNI Робсон Андраде і технічний директор Sebrae Елоїза Менезес [9].

Країни Африки на південь від Сахари. Вище всього рейтинги країн Африки на південь

від Сахари за показниками стану інституційної структури та розвитку ринку, за якими Маврикій, Ботсвана, Південна Африка, Намібія, Руанда і Буркіна-Фасо не поступаються деяким країнам Європи і Південно-Східної Азії, Східної Азії та Океанії, що знаходяться на тому ж рівні розвитку, або випереджають їх.

Починаючи з 2012 р., в країнах Африки на південь від Сахари налічується більше держав, що входять у групу “динамічних новаторів”, ніж у будь-якому іншому регіоні. У поточному році, як і не раз попередніми роками, “динамічними новаторами” стали Кенія, Руанда, Мозамбік, Уганда, Малаві, Мадагаскар і Сенегал. На цей раз у групу динамічних новаторів увійшли Бурунді й Об'єднана Республіка Танзанія. Нині ключове значення має збереження і нарощування темпів інноваційної діяльності в країнах Африки на південь від Сахари.

Україна в Глобальному інноваційному індексі — 2017. Україна зайняла 50 місце зі 127 країн світу, піднявшись на шість рядків порівняно з 2016 р. Сусідами України по рейтингу є такі країни, як Чорногорія, Катар, Таїланд і Монголія. Із сусідніх до нас країн найкращий показник у Словаччині (34 місце). Польща має 38, Угорщина — 39, Румунія — 42, Російська Федерація — 45 місце. З країн колишнього СРСР найкращий показник — у Естонії, яка посіла 25 місце. Серед європейських країн Україна зайняла 33 позицію.

У 2017 р. Росія не змогла продовжити багаторічне сходження в світовому рейтингу інноваційних країн, втративши в ньому дві позиції і перемістившись на 45 місце. За спиною Росії в списку також Молдова (54), Вірменія (59), Грузія (68), Казахстан (78), Азербайджан (82), Білорусь (88), Таджикистан (94), Киргизія (95). У світовому рейтингу найбільш інноваційних країн, який складає Агентство Bloomberg, Росія опустилася на 14 позицій, відкотившись з 12 на 26 місце. Головною причиною цього є наслідки від застосування економічних санкцій і падіння цін на нафту.

Сильними для України індикаторами є “Коефіцієнт ефективності інновацій” (11), “Людський капітал і дослідження” (41), “Освіта” (30), співвідношення студент-учитель (2). За індексом “Знання та технологічні результати” Україна займає — 32 місце, показниками “Створення знань” — 16, “Патенти” — 18, “Патентні заявки РСТ” — 37, “Корисні моделі” — 1.

Зазначимо: щодо трьох останніх показників, то тут нема чим пишатись. Кількість заявок на корисні моделі в Україні у 2,3 разу перевищує кількість заявок на винаходи, а кількість виданих патентів на корисні моделі у 3,2 разу пере-

вищує кількість виданих патентів на винаходи. Протягом року майже 75% патентів національних власників втрачає чинність через несплату зборів за підтримання чинності патентів на винаходи і корисні моделі.

Крім Глобального інноваційного індексу, визначається рейтинг країн за Індексом інноваційної ефективності, який розраховується на основі тих же показників і підіндексів, що й ГІІ, шляхом рейтингування відношення Інноваційного вихідного індексу до Інноваційного вхідного індексу. *Індекс інноваційної ефективності* характеризує створення сприятливих умов для інноваційної результативності. За цим показником у 2017 р. Україна на 11 місці, що на одну позицію вище, ніж у 2016 р. Це свідчить про зростання ефективності інноваційної діяльності в країні.

З аналізу доповіді BOIB World Intellectual Property Report Breakthrough Innovation and Economic Growth [10] можна дійти висновку, що Україна входить до 20 країн-лідерів за кількістю патентів у сфері революційних технологічних інновацій: 3-D друку (11 місце) і робототехніки (17 місце).

Інші показники: “Витрати на комп’ютерні програми” (6), “Творчі результати” (49), “Торгові марки” (12), “Промислові зразки” (11), Кількість працюючих жінок з вищою освітою (3), “Платежі за інтелектуальну власність” (46), “Дослідницький талант” (42).

Найбільш слабкими показниками для України є: “Політичне середовище” (122), “Політична стабільність та безпека” (124), “Інститути” (101); “Інфраструктура” (90); “Стан розробки кластерів” (114) “Створення ІКТ та бізнес-моделі” (112). Щодо останнього показника також виникає питання. Адже за підрахунками аудиторської компанії — Pricewaterhouse Coopers, Україна входить до ТОП-20 найбільших експортерів ІТ-послуг у світі. Понад 70% експорту ІТ-послуг України становить розробка програмного забезпечення на замовлення.

У рамках ГІІ аналітики розподіляють країни на три сегменти — лідери, успішні та країни-аутсайтери — залежно від розміру ВВП на душу населення при оцінці впливу на нього інноваційних ринків. Україна перебуває в ближчє до центру кривої в сегменті “процвітаючих” ефективних інноваторів.

ВИСНОВКИ

За Глобальним індексом інновацій України досягла поставленого урядом завдання — 50 місце. Кількість інвестицій в інноваційні компанії в 2016 р. зросла на 32%. Українські компанії залучили понад 400 млн дол. [11].

Але при цьому низькими є показники інституціонального розвитку (101 місце, як і у минулому році) та розвитку інфраструктури (90 місце) у зв’язку з політичною нестабільністю і непослідовністю проведення реформ. Законодавча база та методи державної підтримки інноваційного розвитку залишаються недосконалими.

Україна увійшла до трійки країн з найвищою тіньовою економікою. Про це свідчить дослідження міжнародної Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів. Обсяг тіньової економіки в Україні становить 45,96% від торішнього ВВП країни або 1 трлн 95,3 млрд грн [12].

Антикорупційна громадська ініціатива Transparency International оприлюднила результати опитування Барометр світової корупції (Global Corruption Barometer) жителів Європи і країн Центральної Азії щодо розвитку корупції та боротьби з нею. Україна увійшла до п’ятірки країн, де більше половини населення (56%) вважають корупцію проблемою, яка заважає розвиватися економіці. Головною проблемою українці назвали стан економіки. Результати дослідження свідчать про те, що найбільш корумпованими в нашій країні є органи влади, суди, правоохоронні органи і бізнес-менеджмент [13].

Україна, маючи досить високий рівень досліджень і розробок та патентної активності, займає низькі позиції за рівнем комерціалізації та захисту об’єктів інтелектуальної власності. За даними Держслужби статистики України в економіці використовується близько 4 тис. об’єктів промислової власності, зокрема 1,8 тис. винаходів (близько 7% від загальної кількості чинних патентів), 2,4 тис. корисних моделей (6%), 393 промислові зразки (4%). Отже, більшість захищених охоронними документами об’єктів промислової власності у виробництві не використовуються і припиняють свій життєвий шлях відразу ж після розробки і отримання правової охорони. Середній вік винахідника становить 46,4 року [5; 6].

Високий рівень досліджень і розробок та патентної активності є необхідною, але недостатньою умовою розвитку інноваційної економіки країни. Для перетворення науково-технічних досягнень у конкурентний науково-технічний продукт потрібен розвиток усієї інфраструктури ринку інтелектуальної власності, завершення формування НІС.

Оцінюючи ефективність НІС України у сфері ресурсного забезпечення науки й інноваційної діяльності за індикаторами, необхідно виділити її сильні й слабкі сторони. Зокрема, сильними сторонами є: збереження людського потенціалу для побудови економіки знань — освіченої молоді й кваліфікованих кадрів, слабкими —

анклавність наукової системи країни, її недостатня інтегрованість у міжнародний науковий простір, недофінансування науки, архаїчність організаційної структури.

Погіршення позиції України в Індексі людського розвитку свідчить про необхідність ефективних дій із покращення економічної ситуації в країні, оскільки значення ВНД на душу населення зараз навіть нижче, ніж у 1990 р. Україна не повною мірою використовує людський потенціал, тому значно відстає від країн із подібними умовами і проблемами. Про це ж свідчить і погіршення позиції України у Глобальному індексі конкурентоспроможності талантів. Крім того, Україна порівняно з минулим роком втратила шість позицій за рівнем конкурентоспроможності. Причиною цього є погіршення показників “розвитку фінансового ринку”, “рівня розвитку бізнесу”, “інфраструктури”.

Як зазначають в аналітичній доповіді експерти УкрІНТЕІ [3], шлях до процвітання лежить через зростання економіки, зростання економіки залежить від конкурентоспроможності продукції, конкурентоспроможність продукції — від інновацій, а інновації — від ступеня підтримки розвитку талантів у країні.

За Глобальним індексом конкурентоспроможності талантів позиція України в загальному рейтингу погіршилася. Основною причиною є недосконалість регуляторного середовища, бізнес-середовища і ринку праці. У Глобальному індексі талантів слабкими місцями України також визначено “якість середовища для підготовки кваліфікованих кадрів”, “мобільність і відносна відкритість ринку праці”.

Так, для продукування інновацій в Україні необхідно, перш за все, створити ефективне інституціональне середовище, яке забезпечить економічне зростання та розвиток талантів [3, с. 21].

Отже, Україна має високий освітній і науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні новації у вигляді ідей, наукових розробок, патентів, однак при цьому механізм впровадження їх у сферу економічної діяльності за слабкий. У зв'язку з цим, насамперед, необхідно розробити дієвий механізм упровадження результатів інноваційної діяльності та створити ефективне інституціональне середовище, яке забезпечить розвиток талантів і підвищення рівня людського розвитку. Все це має забезпечити подальше зростання рівня життя населення.

Безальтернативною для України є переорієнтація на високотехнологічний шлях подальшого розвитку. При цьому держава має зробити ставку суто на якісний людський капітал, включити конкурентоспроможну науку, передову

освіту та високотехнологічний бізнес в основні драйвери своєї економіки [2, с. 132].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. — К., 2015. — 336 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2020++.pdf>.
2. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М.З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — К.: НТУУ “КПІ”, 2015. — 136 с.
3. Аналітична довідка. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2016 році. Міністерство освіти і науки України. Український інститут науково-технічної експертизи та інформації. — К.: 2017. — 130 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mon.gov.ua/content/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/ino_diyal/2017/stan2.pdf.
4. Андрощук Г.О. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності: монографія / Г.О. Андрощук, С.А. Давимука, Л.І. Федулова — К.: Парламентське видавництво, 2015. — 512 с.
5. Андрощук Г.О. Україна в Глобальному інноваційному індексі / Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: Х Міжнародний бізнес-форум (Київ, 21 березня 2017 р.) / під. ред. А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. — 198 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua/file/MzEyMQ==/7ae27cf3ff4a4d4b3ee985f220617e75.pdf>.
6. Андрощук Г.О. Глобальний інноваційний індекс 2016: місце України // Інтелектуальна власність в Україні. — 2016. — № 12. — С. 9–17.
7. Князевич А. Глобальний інноваційний індекс — оцінка інноваційного потенціалу України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/9173/1/%D0%9A%D0%BD%D1%8F%D0%B7%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%90..pdf>.
8. Козлова А.І. Індикатори інноваційного розвитку економіки і промислових підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3760>.
9. Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World Author(s): Cornell University, INSEAD, WIPO / Publication year: 2017 [electronic resource]. — Access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.
10. World Intellectual Property Report Breakthrough Innovation and Economic Growth [electronic resource]. — Access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_944_2015.pdf.
11. Украинские компании привлекли более 400 млн долларов [Электронный ресурс]. — Режим досту-

па: <http://dengi.ua/business/298909-Ykrainskie-innovacii-privlekli-bolee-400-millionov-dollarov>.

12. Україна увійшла до трійки країн з найвищою тіньовою економікою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://expres.ua/main/2017/07/18/252794-ukrayina-uviyshla-triyky-krayin-nayvyshchoyu-tinovoju-ekonomikoyu>.
13. Названы самые коррумпированные сферы украинской экономики [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://dengi.ua/business/291227-Nazvani-samie-korruptirovannye-sferi-ykrainskoi-ekonomiki>.

REFERENCES

1. Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: national report]; Ed. V.M. Geitsa and others; NAS of Ukraine. Kyiv (in Ukr.), 2015, 336 p. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2020++.pdf>.
2. Forsait ekonomiky Ukrainy: serednostrokovyi (2015–2020 roky) i dovhostrokovyi (2020–2030 roky) chasovi horizonty [Foresight of Ukraine's economy: medium-term (2015–2020) and long-term (2020–2030) time horizons]; Ed. M.Z. Zgurovskiy. Kyiv (in Ukr.), NTU of Ukraine "KPI", 2015. — 136 p.
3. Analychna dovidka. Stan rozvytku nauky i tekhniky, rezultaty naukovoyi i naukovo-tekhnichnoyi diyalnosti za 2016 rik [Analytical Reference. Status of development of science and technology, results of scientific and scientific activity for 2016]. MES of Ukraine, UkrISTEI, Kyiv, 2017. Available at: <http://mon.gov.ua/content/na-sajt-mon-ad-kmu-11.07.17.pdf>.
4. Androshchuk H.O., Davymuka S.A., Fedulova L.I. Natsionalni innovatsiini systemy: evoliutsiia, determinanty rezultatyvnosti [National Innovation Systems: Evolution, Determinants of Effectiveness]: monograph. Kyiv (in Ukr.): Parlamentske vydavnytstvo Publ., 2015. — 512 p.
5. Androshchuk H.O. Ukraina v Hlobalnomu innovatsiionomu indeksy / Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: X Mizhnarodnyi biznes-forum [Ukraine in the Global Innovation Index / Problems and Prospects for the Development of Innovation in Ukraine: X International Business Forum]. (Kyiv, March 21, 2017) Ed. A.A. Mazaraki — Kyiv (in Ukr.): KNUTE, 2017. — 198 p. Available at: <https://www.knteu.kiev.ua/file/MzEyMQ==/7ae27cf3ff4a4d4b3ee985f220617e75.pdf>.
6. Androshchuk H.O. (2016) Hlobalnyi innovatsiinyi indeks 2016: mistse Ukrainy [Global Innovation Index 2016: Ukraine's Place]. Intelektualna vlasnist v Ukraini [Intellectual Property in Ukraine], no. 12, pp. 9–17.
7. Kniazevych A. Hlobalnyi innovatsiinyi indeks — ot-sinka innovatsiinoho potentsialu Ukrainy [Global innovation index — an assessment of Ukraine's innovation potential]. Available at: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/9173/1/%D0%9A%D0%BD%D1%8F%D0%B7%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%90..pdf>.
8. Kozlova A.I. Indykatory innovatsiinoho rozvytku ekonomiky i promyslovykh pidpriemstv [Indicators of innovation development of economy and industrial enterprises]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3760>.
9. Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World Author(s): Cornell University, INSEAD, WIPO / Publication year: 2017. Available at: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.
10. World Intellectual Property Report Breakthrough Innovation and Economic Growth. Available at: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_944_2015.pdf.
11. Ukraynskye kompanyy pryvlekly bolee 400 mln dollarov [Ukrainian companies have attracted more than 400 million dollars]. Available at: <http://dengi.ua/business/298909-Ykrainskie-innovacii-privlekli-bolee-400-millionov-dollarov>.
12. Ukraina uviihla do triiky krain z naivysshchoiu tinovoiu ekonomikoiu [Ukraine became the top three countries with the highest shadow economy]. Available at: <http://expres.ua/main/2017/07/18/252794-ukrayina-uviyshla-triyky-krayin-nayvyshchoyu-tinovoju-ekonomikoyu>.
13. Nazvani samyye korruptirovannyye sfery ukrainskoy ekonomiki [The most corrupt spheres of the Ukrainian economy are named]. Available at: <http://dengi.ua/business/291227-Nazvani-samie-korruptirovannye-sferi-ykrainskoi-ekonomiki>.

H.O. Androshchuk, PhD in Economics, Associate Professor

EVALUATION OF THE LEVEL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMIES

Abstract. On the basis of consolidated indicators of the Global Innovation Index for 2017, the dynamics of innovation activity on an international scale are considered, a comparative analysis was carried out, relative advantages and weak links of national innovation systems were determined, the place of Ukraine, the state of innovation activity were determined. According to the Global Innovation Index, Ukraine has achieved the government's task — 50th place. The number of investments into innovative companies in 2016 increased by 32%. Ukrainian companies have attracted more than \$ 400 million. The estimation of progress in achieving the set goals, the processes that stimulate and restrain innovations, the measures of the innovation policy of the government, regions, ministries and departments on the regulation of innovative economic development are proposed. It is concluded that Ukraine, having a rather high level of research and development and inventive activity, has low positions in the level of commercialization and protection of intellectual property objects. To transform scientific and technological advances into a competitive science and technology product, the development of the whole infrastructure of the intellectual property market, the completion of the formation of the national innovation system, is needed.

Keywords: innovations, innovation activity, national innovation system, global innovation index, indicator, intellectual property, infrastructure, rating.

Г.А. Андрощук, канд. екон. наук, доцент

ОЦЕНКА УРОВНЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

Резюме. На основе сводных показателей Глобального индекса инноваций за 2017 г. рассмотрена динамика инновационной активности в международном масштабе, проведен сравнительный анализ, определены относительные преимущества и слабые звенья национальных инновационных систем, определено место Украины, состояние инновационной деятельности. В ГИИ Украина достигла поставленной правительством задачи — 50 место. Количество инвестиций в инновационные компании в 2016 г. выросло на 32%. Украинские компании привлекли более 400 млн дол. инвестиций. Проведена оценка прогресса в достижении поставленных целей, выявлены процессы, которые стимулируют и сдерживают инновации, предложены меры инновационной политики действий правительства, регионов, министерств и ведомств по регулированию инновационного развития экономики. Сделаны выводы, что Украина при достаточно высоком уровне исследований и разработок, изобретательской активности имеет низкие позиции по уровню коммерциализации и защиты объектов интеллектуальной собственности. Для преобразования научно-технических достижений в конкурентный научно-технический продукт нужно развивать всю инфраструктуру рынка интеллектуальной собственности, завершить формирование национальной инновационной системы.

Ключевые слова: инновации, инновационная активность, национальная инновационная система, глобальный инновационный индекс, индикатор, интеллектуальная собственность, инфраструктура, рейтинг.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Андрощук Геннадій Олександрович — канд. екон. наук, доцент, головний науковий співробітник, завідувач лабораторії правового забезпечення розвитку науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПРН України, вул. Казимира Малевича, 11, корп. 4, м. Київ, Україна, 03680; +38 (044) 200-08-76; h.androshchuk@ndiiv.org.ua

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Androshchuk H.O. — PhD in Economics, Associate Professor, Chief Senior Researcher, Head of Laboratory of Legal Support of Science and Technology Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Intellectual Property, 11, Kazymira Malevycha Str., Bldg. 4, Kyiv, Ukraine, 03680; +38 (044) 200-08-76; h.androshchuk@ndiiv.org.ua

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ

Андрощук Г.А. — канд. екон. наук, доцент, главный научный сотрудник, заведующий лабораторией правового обеспечения развития науки и технологий, Научно-исследовательский институт интеллектуальной собственности Национальной академии правовых наук Украины, ул. Казимира Малевича, 11, корп. 4, г. Киев, Украина, 03680; +38 (044) 200-08-76; h.androshchuk@ndiiv.org.ua

УДК 330.341.42

А.М. ИСМАЙЛОВА, диссертант

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НЕНЕФТЯНОГО СЕКТОРА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ *

Резюме. В статье исследована перспектива развития ненефтяного сектора в Азербайджане. Экономическая политика страны направлена на сохранение устойчивости развития, а также обеспечение благополучия граждан. Как положительную, так и отрицательную роль в “экономической судьбе” Азербайджана играют “природные силы”. Однако не каждая обладающая природным богатством страна смогла достичь перехода от периода богатства углеводородного экспортера к устойчивому и конкурентоспособному развитию. В результате исследования экономики Азербайджана сделан вывод о способности высокого развития ненефтяного сектора благодаря ресурсам или нынешним кадровым и другим природным потенциалам. Ведь никакой природный капитал лишь одним своим наличием не принес пользы человеку. При этом окружающая среда (экосистема) способна обеспечить благополучие людей. Образованное экспортом “природных сил” богатство обладает потенциалом превращения в благополучие на долгосрочный период, однако это означает долгий и совсем нелегкий путь.

Ключевые слова: ненефтяной сектор, экспорт, природные ресурсы, конкурентоспособность, устойчивое развитие.

* Данная работа выполнена при финансовой поддержке Фонда развития науки при Президенте Азербайджанской Республики — Грант № EIF/GAM-3-2014-6(21)-24/24/5.